Perustuslakivaliokunnalle

Perustuslakivaliokunta on pyytänyt minulta lausuntoa hallituksen esityksestä laeiksi vammaispalvelulain ja sosiaalihuoltolain 4 §:n muuttamisesta (HE 122/2024 vp). Esitän lausuntonani kunnioittaen seuraavaa.

Hallituksen esityksessä vammaispalvelulaiksi ja siihen liittyviksi laeiksi (HE 191/2022 vp) lain 2 §:ään ehdotettiin säännöstä, jonka mukaan iäkkäillä henkilöillä olisi ollut oikeus vammaispalvelulain mukaisiin palveluihin vain silloin, jos ”avun, tuen tai huolenpidon tarve johtuu pääasiassa muusta kuin iäkkäänä alkaneesta ja tyypillisesti iäkkäillä henkilöillä esiintyvästä sairaudesta tai yleisestä vanhuudesta johtuvasta rappeutumisesta taikka heikkoudesta”. Hallitus vetosi esityksensä säätämisjärjestysperusteluissa perustuslakivaliokunnan lausuntoon 30/2008 vp, jossa valiokunta oli todennut henkilökohtaiseen apuun liittyvästä vastaavanlaisesta rajoituksesta, että oikeutta avun saamiseen ollut sidottu tiettyyn ikään vaan toimintavajavuuden objektiiviseen syyhyn, minkä vuoksi sitä ei ollut tarpeen arvioida perustuslain syrjintäkieltoa koskevan 6 §:n 2 momentin kannalta. Perustuslakivaliokunta totesi kuitenkin lausunnossaan 79/2022 vp, että tätä ”valiokunnan aikaisempaa kannanottoa ei, vammaissopimuksen voimaantulokin huomioon ottaen, voida ottaa lähtökohdaksi nyt ehdotettua sääntelyä tarkasteltaessa” ja että ehdotettua 2 §:ää oli siten tarkasteltava perustuslain 6 §:n 2 momentin syrjintäkiellon kannalta.

Valiokunta kiinnitti lausunnossaan 79/2022 vp huomiota siihen, että ”iäkkäinä vammautuneet joutuisivat ikääntymisrajauksen vuoksi tosiasiassa muita — yleensä nuorempia — vammaisia henkilöitä epäedullisempaan asemaan kahdessa suhteessa: Heille tarkoitetut sosiaalipalvelut olisivat perustelujen (s. 107—112, 161) mukaan

sosiaalihuoltolakiin perustuvia määrärahasidonnaisia palveluja, joista perittäisiin asiakasmaksulain mukainen maksu, kun taas vammaispalvelulain mukaisiin palveluihin olisi yleensä subjektiivinen oikeus ja palvelut olisivat pääosin maksuttomia.” Muutos olisi merkinnyt osalle iäkkäistä henkilöistä palvelujen heikentymistä ja asiakasmaksujen lisääntymistä. (kohta (15)) Valiokunta viittasi myös ikääntymisrajoituksen ongelmallisuuteen vammaissopimuksen kannalta ja totesi, että sille ei ollut perustuslain 6.2 §:n syrjintäkieltosäännöksen edellyttämiä hyväksyttäviä perusteita. Rajoitusta tarkoittavan säännöksen poistaminen lakiehdotuksesta oli valiokunnan mukaan edellytyksenä sen käsittelemiselle tavallisen lain säätämisjärjestyksessä. (kohta (17)) Valiokunta kuitenkin totesi, ”ettei esimerkiksi palveluiden eriyttäminen vaikkapa työikäisten ja työiän ylittäneiden välillä sinänsä ole välttämättä ongelmallista, kunhan eroille on hyväksyttävä peruste”.

Hallitus ehdottaa nyt käsiteltävänä olevassa esityksessä, että vammaispalvelulain 2 §:n 3 momenttiin lisättäisiin seuraava säännös: ”Sen lisäksi mitä 1 momentissa säädetään, tämän lain mukaisia palveluja järjestetään vammaiselle henkilölle vain, jos hänen välttämätön avun ja tuen tarpeensa poikkeaa siitä, mikä on henkilön elämänvaiheessa tavanomainen tarve.” Hallituksen esityksen säätämisjärjestysperusteluissa katsotaan, että ”koska säännös koskee kaikkia eri elämänvaiheita, säännöksen soveltaminen ei johda erityisesti ikääntyneisiin henkilöihin kohdistuvaan syrjintään”. Tämä perustelu ei vakuuta. Vaikka säännös on muotoiltu näennäisen yleiseksi, kaikki elämänvaiheet kattavaksi, on vaikea ajatella, että sitä voitaisiin soveltaa muihin kuin iäkkäisiin vammaisiin, muihin elämänvaiheisiin kun ei liity tavanomaista, vammaisuudesta johtuvaa välttämätöntä avun ja tuen tarvetta. Minun on vaikea nähdä, että ehdotettu säännös poikkeaisi sisällöllisesti valtiosääntöoikeudellisesti tai YK:n vammaissopimuksen kannalta merkityksellisellä tavalla säännösehdotuksesta, jonka poistamista perustuslakivaliokunta piti lausunnossaan 79/2022 vp edellytyksenä vammaispalvelulain käsittelemiselle tavallisen lain säätämisjärjestyksessä.

Perustuslakivaliokunnan havainnot ensisijaisten palvelujen määrärahasidonnaisuudesta ja maksullisuudesta pitävät edelleenkin paikkansa. Vaikka hyvinvointialueiden yleisenä velvollisuutena on, kuten hallituksen esityksen säätämisjärjestysperusteluissa todetaan, varata riittävät voimavarat myös määrärahasidonnaisiin palveluihin, tämä velvollisuus ei turvaa yksittäisen palvelua tarvitsevan asemaa silloin kun määrärahat loppuvat.

Tämän on osoittanut vuosikymmenten aikainen hallinto- ja oikeuskäytäntö. Vammaispalvelulain 2 §:ään 5 momenttiin lisättäväksi ehdotettu asiakasmaksuja koskeva säännös ei puolestaan riittäisi takaamaan pelkästään ensisijaisten palvelujen varaan jätettävien iäkkäiden henkilöiden yhdenvertaisuutta vammaispalvelulain mukaisiin palveluihin oikeutettujen vammaisten henkilöiden kanssa.

Totean myös, että vammaispalvelulain toissijaisuuden varmistaminen ei edellytä ehdotetun 2.3 §:n kaltaista sääntelyä. Vammaispalvelulain toissijaisuus on lähtökohtana kaikissa ikäryhmissä, eivätkä iäkkäät henkilöt muodosta tässä suhteessa poikkeusta.

Johtopäätökseni on, että lakiehdotusta vammaispalvelulain muuttamisesta ei voida 2 §:n 3 momentin soveltamisalarajoituksen vuoksi käsitellä tavallisen lain säätämisjärjestyksessä.

Helsingissä 22.10.2024

Kaarlo Tuori